

MARTIN LUTHER – SVĚDEK JEŽÍŠE KRISTA

Následující prohlášení není sice oficiální akt, ale má velkou váhu proto, že členy Katolicko—luteránské teologické komise jmenovala jednak Světová luteránská federace (5), jednak vatikánský Sekretariát pro jednotu křesťanů (6). Tato komise pracuje od r. 1967 a vydala dokumenty: Evangelia a církve (1971), Večeře Páně (1978), Duchovní úřad v církvi (1981), Všichni pod jedním Kristem (o Augsburské konfesi, 1980), Cesty ke společenství (1980).

I. Od konfliktu ke smíru

1. Naše církve si v tomto roce připomínají 500. výročí narození Martina Luthera. Ani evangelíci, ani katolíci nemohou lhostejně přejít kolem osobnosti a poselství tohoto člověka, který na prahu novověku spoluurčoval vývoj církevních, společenských a duchovních dějin. To má dodnes mimořádný význam.

2. Během staletí byl Luther hodnocen protikladně. Pro katolíky představoval dlouho souhrn herezí. Vytýkalo se mu, že to byl v podstatě on, kdo především rozbil západní církve. Z evangelické strany začalo již od 16. století oslavování Luthera jako hrdiny víry a k tomu se nezdědka připojovala i jakási nacionalistická apoteóza. Luther byl především často pokládán za zakladatele nové církve.

3. S dřívějším způsobem hodnocení Luthera se spojovaly i soudy vynášené vůči druhé církvi. Vznášela se vzájemná obvinění z odpadu od pravé víry a od pravé církve.

4. V teologii a v církvích vzniklých na základě reformace se Luther začal od počátku našeho století jevit v novém světle. Brzy potom se i na katolické straně projevil rostoucí zájem o Lutherovu osobu a dílo. Vznikají pozoruhodné vědecké příspěvky ke studiu reformace a Luthera, a spolu s rostoucím ekumenickým uvědoměním si razí cestu i kladné katolické hodnocení Luthera. Obě strany ustupují od zastaralého a polemikami znehodnoceného obrazu Luthera. Začíná být společně pokládán za svědka evangelia, za učitele víry a hlasatele duchovní obnovy.

5. K tomuto novému pohledu zásadním způsobem přispělo 450. výročí Augsburského vyznání (1980). Toto vyznání je bez Lutherovy osoby a teologie nemyslitelné. Názor, že Augsburské vyznání představuje „shodu stanovisek v zásadních pravdách víry“ mezi katolíky a luterány (Jan Pavel II., 1980; výkonný výbor Světového luteránského svazu, 1981), usnadňuje společnou dohodu o podstatných Lutherových názorech.

6. Lutherovo volání po reformě církve, které bylo výzvou k pokání, přichází nakonec i k nám. Vede nás k tomu, abychom znovu naslouchali evangeliu, abychom přiznali, že jsme se mu zpronevěřili a abychom o něm věrohodně svědčili. To je ale dnes nemožné, jestliže současně nevěnujeme pozornost také druhým církvím a jejich svědectví, nepokusíme-li se smířit se s nimi a nepřestaneme-li o nich zastarale nepřátelsky smýšlet.

II. Svědek evangelia

7. Ve své kritice různých hledisek teologické tradice a církevního života své doby se Luther pokládal za svědka evangelia, „za nehodného hlasatele evangelia našeho

Pána Ježíše Krista“. Odvolával se na apoštolské svědectví Písma, k jehož výkladu a hlásání byl zavázán jako „doktor Písma svatého“. Vědomě stál na půdě staro-církevního vyznání Trojjediného Boha a osoby i díla Ježíše Krista. V tomto vyznání spatřoval závazný projev biblického poselství. Ve svém reformátorském zápase, který mu přinášel tolik vnějšího pronásledování a vnitřního trápení, nacházel jistotu a útěchu v tom, že ho církev povolala ke studiu a vyučování Písma svatého. Byl přesvědčen, že ho vede sám Pán církve.

8. Usilovná práce na Písmu svatém provázela Luthera, který si byl vědom vlastní odpovědnosti za vyučování a pastorační práci a který současně skrze osobní zkušenost utrpení objevoval znovu Boží milosrdenství uprostřed utrpení a nejistot své doby. Tento „reformátorský objev“ záležel podle Luthera v tom, že chápal spravedlnost Boží v listu Římanům (1,17) jako spravedlnost obdarovávající a nikoli jako spravedlnost vyžadující, která odsuzuje hříšníka. „Spravedlivý žije z víry“: žije z toho milosrdenství, které nám Bůh dává skrze Krista. V tomto objevu, jehož potvrzení našel u sv. Augustina, se před ním otevřelo poselství Písma jako dobrá zvěst, jako „evangelium“. Otevřely se před ním, jak sám řekl, „brány ráje“.

9. Svými spisy, kázáními a učitelskou činností Luther svědčil o tomto osvobozujícím poselství. „Nauka o ospravedlnění hříšníka jedině vírou“ byla svorníkem jeho teologického myšlení a výkladu Písma svatého. Lidé, jejichž svědomí trpělo pod nadvládou zákona a lidských předpisů a kteří se trápili nad vlastními hříchy a starostí o věčnou spásu, mohli najít znovu jistotu ve víře v evangelium a v osvobozující příslib Boží milosti.

10. Historická studia ukázala, že již v náboženských diskusích vedených v reformáční době se projevila jistá shoda v této základní Lutherově tezi, k oboustranné dohodě však fakticky nedošlo. Tu zničila a o její význam ji připravila polemika.

11. Evangelické a katolické studium Lutherova díla v naší době a biblická studia v obou církvích otevřela cestu k porozumění ohledně ústředního bodu Lutherovy reformace. Rovněž pochopení historické podmíněnosti forem jazyka a myšlení přispěly k tomu, že Lutherovo myšlení právě ve formě nauky o ospravedlnění bylo v širokých katolických kruzích uznáno za oprávněnou formu křesťanské teologie. Opakujeme to, co již v roce 1972 společně potvrdili katoličtí a luteránští teologové (dokument *Evangelium a církev*) a co se praví v katolicko—luteránském prohlášení v souvislosti s Augsburským vyznáním: „V nauce o ospravedlnění, která měla pro reformátory rozhodující význam, se projevuje dalekosáhlá shoda: Jen z milosti a ve víře ve vykupitelské dílo Kristovo a nikoli na základě svých zásluh jsme přijati Bohem a dostáváme Ducha svatého, který obnovuje naše srdce a uschopňuje a podněcuje nás konat dobré skutky“ („Všichni pod jedním Kristem“, 1980).

12. Jako svědek evangelia zvěstoval Luther biblické poselství o Božím soudu a milosti, o pohoršení a moci kříže, o zavržení člověka a vykupitelském činu Božím. Jako „nehodný hlasatel evangelia našeho Pána Ježíše Krista“ vzkazuje Luther i nám, abychom se co nejoprávněněji konfrontovali s příslibem a výzvou evangelia, o němž svědčil.

III. Konflikt a roztržení církve

13. Způsob pojetí ospravedlnění jenom skrze víru a jeho hlásání Lutherem v tomto smyslu vedly ke konfliktu s tehdejšími formami zbožnosti, které zakrývaly zdarma nabízenou spravedlnost Boží. Luther naproti tomu chápal svůj protest jako naprosto shodný s naukou církve, samozřejmě jako její obranu. Byla mu vzdána jakákoli myšlenka na odtržení od církve; kategoricky ji odmítal. Jeho protest však nenalézal žádné porozumění u církevních a teologických instancí v Německu a potom ani v Římě. Léta po vyhlášení 95 tezí roku 1517 se vyznačovala rostoucí polemikou. Při zostřujících se konfliktech Lutherův zpočátku duchovní protest vyúsťoval stále znovu v problém církevní autority a zůstával přitom pod tlakem otázek o politické moci. Ke sporu a rozdělení církve nedošlo kvůli Lutherovu výkladu evangelia, nýbrž v důsledku církevní a politické dynamiky reformačního hnutí.

14. Když bylo Lutherovi vyhrožováno exkomunikací a když bylo na něm vymáháno odvolání přesvědčení pro něho nejpodstatnějších, pokládal to za odmítnutí diskuse o jeho teologické argumentaci ze strany církevních a světských autorit. Konflikt stále výrazněji směřoval k otázce instance, které patří konečná závazná autorita ve věcech víry. V tomto sporu se Luther odvolával na Písmo svaté a projevoval pochybnosti nad tím, zda všechna doktrinální rozhodnutí papežů a koncilů zavazují člověka ve svědomí. Podobně, podle Luthera, zdůraznění zásady „sola Scriptura“ a jasnosti Písma svatého v sobě zahrnovalo uznání starokřesťanských vyznání a úctu k tradici shodující se s Písmem svatým. V každém sporu Luther věřil v příslib, že Bůh zachová svou církev v pravdě.

15. V té míře, jak rostl odpor církevní moci, zostřoval se též polemický postoj Luthera. Zamítl papeže jako Antikrista a mši odsoudil jako modlářství. Na druhé straně byli Luther a jeho stoupenci označeni za heretiky, ba dokonce byli obviněni, že zradili víru. Naděje, že na říšském sněmu v Augsburgu (1530) dojde ke sjednocení, se nesplnila. V tom, že byl zamítnut, spatřoval Luther znamení blížící se apokalyptické doby. Zdálo se, že z této situace vzájemného zatracování není žádného východiska.

16. Luthera se dovolávaly nejrůznější skupiny a proudy jak církevní, tak společenské (antiklerikální, revoluční, entuziastické). On sám se tomu bránil. S jeho obrazem se však spojovaly některé z těch negativních tendencí, která nepřestaly působit až do naší doby.

17. Tato historická fakta se nedají ani vzít zpět ani zlehčit. Můžeme však odčinit jejich negativní důsledky, jestliže důkladně prozkoumáme jejich příčiny a určíme působení, které zasluhuje odsouzení. Definitivně však dojde ke skutečnému uzdravení minulosti teprve tehdy, když pozitivní postuláty reformace přijmeme společně za své.

IV. Přijetí reformačních postulátů

18. Luteránské církve se po staletí snažily uchovávat teologické a duchovní názory Martina Luthera. Všechny jeho spisy však přitom nepůsobily v luteránských církvích stejnou silou. Často se projevoval sklon preferovat jeho polemické projevy před jeho pastoračními a teologickými spisy. Specificky církevní význam mají spisy zařazené do skupiny dokumentů o vyznání. Mezi nimi zaujímají zvláštní místo v ži-

votě církve oba jeho katechismy. Hodí se k tomu, aby společně s Augsburským vyznáním mohly sloužit za základ ekumenických rozhovorů.

19. Lutherovo dědictví však bylo během dějin různým způsobem zjednodušeno a zkresleno:

- Bible byla stále více vyjímána ze svého církevního kontextu a v důsledku učení o slovní inspiraci byla její autorita nevhodně interpretována v legalistickém smyslu.
- Velkou Lutherovu úctu k svátostnému životu značně zastřelo osvícenství a pietismus.
- Lutherův pohled na člověka jako na bytost stojící před Bohem byl pochopen nesprávně individualisticky.
- Poselství o ospravedlnění zakryl časem moralismus.
- Lutherův odpor k tomu, aby vrchní moc v církvi vykonávaly politické autority, byl během doby utlumen.
- Jeho učení o dvou způsobech Božího panování (učení o dvou královstvích) bylo dlouho špatně chápáno jako legalizované zřeknutí se vlastní odpovědnosti církve v oblasti společenské a politické.

20. Při vši vděčnosti Lutherovi za jeho dílo vědí dnes luteránské církve o mezích jeho osobnosti a díla a o některých negativních důsledcích jeho působení. Nemohou schvalovat jeho polemické výpady. Hrozí se protižidovských spisů starého Luthera. Vědí, že jeho apokalyptické vědomí ho např. přivedlo k nepřijatelným názorům např. v souvislosti s jeho postojem k papežství, k hnutí novokřtěnců a k selské válce. Projevily se též určité slabosti evangelické církve, zvláště její podřízenost státním strukturám, což ostatně sám Luther pokládal za situaci vnucenou nezbytností.

21. Římskokatolickou církev a její vývoj od dob reformace charakterizoval v poměru k Lutherovi v určitém smyslu obranný postoj. Tento vědomě protireformační katolicismus vyznačovala obava šíření církví neschválených vydání Písma, centralistické zdůrazňování papežství a jednostranné pojetí teologie a praxe svátostí. Na druhé straně se během tridentských obrodných pokusů rovněž přihlíželo k některým Lutherovým požadavkům, jako k obnově kazatelství, k oživení katecheze či ke zdůraznění Augustinovy nauky o milosti.

22. V našem století — přinejmenším v katolické oblasti německého jazyka — se znovu objevují pokusy solidně uvažovat o osobnosti a reformačních požadavcích Martina Luthera. Uznává se odůvodněnost jeho úsilí o reformu teologie a církevních nesprávností jeho doby; má se rovněž za to, že jeho základní reformační teze o ospravedlnění, daném nám skrze Krista bez našich zásluh, není vůbec v rozporu s autentickou katolickou tradicí, jak se s ní setkáváme mj. u Augustina a Tomáše Akvinského.

23. Tento nový postoj k Lutherovi, který byl ve své době stižen klatbou, nachází nový výraz v projevu kardinála Jana Willebrandse na V. plenárním zasedání Světového luteránského svazu: „Kdo by mohl dnes popírat, že byl Martin Luther hluboce náboženskou osobností a že opravdově a s oddaností zkoumal poselství evangelia? Kdo by mohl popřít, že o něm, který způsobil tolik nesnází římskokatolické církvi a Apoštolskému stolci, nemůžeme — ve jménu pravdy — nevyznat, že zůstal věren vzácnému dědictví staré katolické víry? Cožpak sám 2. vatikánský koncil

neformuloval takové požadavky, jaké mj. vyhlásil Martin Luther, aby se pomocí nich dnes lépe vyjádřily některé aspekty křesťanské víry a křesťanského života? Lze-li to tvrdit přes všechny rozpory, máme důvody k velké radosti a naději.“

24. Mezi prvky učení Druhého vatikánského koncilu, v nichž je možno spatřovat přijetí Lutherových požadavků, náleží např. tyto:

- zdůraznění významu Písma svatého jako kritéria života a učení církve (Věroučná konstituce o Božím zjevení);
- definování církve jako „Božího lidu“ (Věroučná konstituce o církvi, 2. kap.);
- uznání trvalé potřeby obnovovat církve v její dějinné existenci (Věroučná konstituce o církvi 8; Dekret o ekumenismu 6);
- docenění přiznání se ke kříži Ježíše Krista a k jeho významu pro život jak jednotlivého křesťana, tak celé církve (Věroučná konstituce o církvi 8; Dekret o ekumenismu 4; Pastorální konstituce o církvi v současném světě 37);
- chápání církevních úradů jako služby (Dekret o pastýřských úkolech biskupů v církvi 16; Dekret o službě a životě kněží);
- zdůraznění kněžství všech pokřtěných (Věroučná konstituce o církvi 10 a 11; Dekret o apoštolátu laiků 2–4);
- položení důrazu na právo člověka na svobodu v náboženských věcech (Prohlášení o náboženské svobodě).

25. Také další požadavky, které vyhlásil Luther, je možno uznat za splněné dnešní katolickou teologií a církevní praxí: používání národního jazyka v liturgii, možnost přijímání pod obojí způsobou a konečně obnova teologie a způsobu slavení eucharistie.

V. Odkaz a úkoly

26. Od Luthera se dnes můžeme společně učit. „Může být našim společným učitelem v tom, že Bůh musí být vždy Bohem a nám že přísluší

- jako nejpodstatnější lidská odpověď – absolutně Bohu důvěřovat a velebit jej“ (kard. Jan Willebrands).
- Jako teolog, kazatel, duchovní pastýř, autor písní a člověk modlitby Luther v mimořádné duchovní koncentraci znovu podal svědectví biblického poselství o obdarovávající a osvobozující Boží spravedlnosti a uvedl ho v novém světle.
- Luther nám ukazuje na prioritu Božího slova v životě, v učení i ve službě církve.
- Volá nás ke společné víře jako k bezpodmínečné důvěře v Boha, který v životě, ve smrti a ve zmrtnýchvstání svého Syna se ukázal být laskavým Bohem.
- Učí nás chápat milost jako osobní vztah k člověku, jako vztah, který není vázán na nějaké podmínky a který osvobozuje před Bohem a pro službu bližním.
- Přesvědčuje nás, že lidský Život získává svůj základ a naději jedině díky Božímu odpuštění.
- Volá církev, aby se stále snažila obnovovat Božím slovem.
- Učí nás, že může existovat jednota v nutné různorodosti obyčejů, pořádků a teologií.
- Jako teolog nás upozorňuje, že se poznání Božího milosrdenství otvírá jedině těm, kteří se modlí a rozjímají a které Duch svatý přesvědčuje o pravdě evangelia a – přes všechno trápení – udržuje je v tom a posiluje.

- Napomíná nás, že smíření a křesťanské společenství může existovat jen tam, kde se postupuje podle „normy víry“ a podle „zásady lásky“, která „o každém člověku smýšlí co nejlépe, která nepodezřívá, která očekává od druhých všechno dobré a ... každého pokřtěného nazývá svatým“ (Luther).

27. Důvěra a pokora klaní se tajemství Božího milosrdenství promlouvají z posledního Lutherova vyznání, které — jako jeho duchovní a teologický odkaz — může být ukazatelem cesty i pro naše společné hledání pravdy, která sjednocuje: „Jsme prosebníci. To je pravda.“

Podepsáni spolupředsedové:

Hans L. Martensen, kodaňský biskup, Dánsko

George A. Lindbeck, profesor Yaleské univerzity, New Haven, USA

V klášteře Kirchbergu (Württemberg), 6. 5. 1983